

Irvin Lukežić

JEDNA ZABORAVLJENA VEZA: PILEPIĆ - KURELAC - CARDUCCI

dr. sc. Irvin Lukežić, Filozofski fakultet, Rijeka, pregledni članak

*UDK 929 Pilepić, F.(044)
821.131.1-05 Carducci, G.
821.163.42-05 Kurelac, F.*

U članku se govori o životu i djelovanju riječkoga odvjetnika dr. Frana Pilepića (1838.-1890.), nekadašnjega učenika Frana Kurelca, te njegovim vezama s glasovitim talijanskim književnikom i nobelovcem Giosuéom Carduccijem. U tekstu su predočena dva Pilepićeva pisma Kurelcu i Carduccijevo pismo Pilepiću..

Ključne riječi: hrvatska književnost, talijanska književnost, Rijeka

Proučavajući književne i kulturne veze među različitim narodima nerijetko zaboravljamo na važnost osobnih dodira među ljudima, koji pripadaju istoj epohi, ali različitim jezičnim i kulturnim tradicijama. Komunikacija koja se unutar istih razdoblja ostvaruje često je puta iznenađujuća, budući da povezuje osobe koje žive u posve različitim sredinama, ili čak pripadaju oprečnim svjetonazorima i kulturnim obrascima. Kada govorimo o hrvatsko-talijanskim vezama, koje se već stoljećima razvijaju između jadranskih obala, onda doista ima mnogo toga što nas, makar i prividno, iznenađuje. Jedna od tih zanimljivih, ali danas zaboravljenih, veza osobno je poznanstvo riječkoga odvjetnika Frana Pilepića, nekadašnjega učenika Frana Kurelca, sa glasovitim talijanskim književnikom i nobelovcem Giosuéom Carduccijem.

1.

Dr. Fran Pilepić rodio se u Rijeci 10. srpnja 1838. godine. Potjecao je iz skromne pučke obitelji Mate Pilepića i Antonije rođ. Rahelić. Gimnaziju pohađa u rodnome gradu i već kao mladić postaje gorljivim sljedbenikom Kurelčeve riječke filološke škole. Kao suučenic i prijatelj Ivana Dežmana, putovao je s njime po

Hrvatskoj, a potom pohađao studije u Beču. Završivši pravo, postaje županijskim činovnikom u Rijeci i članom tamošnje Narodne Čitaonice. Godine 1867. doktorirao je u Grazu i postao javnim bilježnikom u Delnicama.¹

Nesreća u obitelji navela ga je da 1871. napusti Delnice i javnobilježničku službu, te u Rijeci otvori odvjetničku pisarnicu. Nakon smrti prve supruge, kćerke Oktavijana Kopajtića iz Bakra, 1872. oženio se u Rijeci Julijom Zimmer-Valentinovom iz Milana. U to vrijeme postaje odbornikom Narodne Čitaonice i vrlo je aktivan u njenom radu. Potkraj sedamdesetih godina, kao istaknuti pravaš, uključuje se i u politički život. Dana 25. srpnja 1877. prisustvovao je, uz E. Barčića, prof. J. Potočnjaka i Kolarovića, političkoj skupštini u Crikvenici. Na skupštini je govorio i bio izabran u deputaciju za predaju rezolucije hrvatskome banu.²

Kao pravnik Pilepić se osobito bavio pomorskim pravom i u *Mjesečniku* (1876.) priopćio dva zapažena članka o pomorskoj hipoteci. Kada je 1878. na Sušaku pokrenuta pravaška *Sloboda*, postaje njenim stalnim suradnikom. U tom listu piše o Akademijinom Rječniku, objavivši to i kao zasebno izdanje pod naslovom *Kakav je rječnik hrvatskoga jezika kojega izdaje hrvatska akademija* (Sušak, 1880.). Suradivao je i u zagrebačkome *Vijencu* (1881.), te bio poznat po svojoj širokoj naobrazbi i različitim interesima.³

Godine 1877. imenovan je javnim bilježnikom u Bakru, te na tamošnjoj nautici ujedno predaje povijest i talijanski jezik. Međutim, već 1882. ponovno se vraća u Rijeku, nastavlja s odvjetnikovanjem i stupa u prve redove Starčevićeve Stranke prava. Stanovao je tada u kući Via Pile 471. Na prvim političkim izborima u Vojnoj Krajini nakon njena pripojenja banskoj Hrvatskoj 1883. godine, Pilepić se kao pravaški kandidat prijavio na izbornoj listi u Karlobagu i bio izabran za narodnoga zastupnika u hrvatskome saboru.

Tijekom svoga četvorogodišnjega zastupničkoga mandata u hrvatskome saboru u Zagrebu, iskazao se kao sjajan govornik i nepokolebljivi borac za narodne interese. Kada je hrvatskim banom postao zloglasni grof Khuen-Héderváry, Pilepić je 3. siječnja 1885. iznio prijedlog da se hrvatskome saboru predlože izvorna ručna pisma o njegovu imenovanju za bana kraljevine Hrvatske i izvorni obrazac položenju njegove prisege. Budući da je hitnost procedure odmah odbijena, prijedlog je bio upućen odboru za pravosuđe, koji ga tek nakon tri godine iznosi na dnevni red sa zaključkom, da ga se odbije. Tom je prigodom, dana 5. ožujka 1887., Pilepić rekao ove znamenite riječi:

“Ja bih, gospodo, mogao više o tomu govoriti, nego mi danas fizičke sile manjkaju da dalje govorim. Jedino zaključujem to: ako je moguće, da hrvatski sabor

¹ Š. pl. Vučetić, *Jedna hrvatska i primorska stogodišnjica*, Istina, V. god, Sušak 4. prosinca 1938.

² V. Antić, *Rijeka u hrvatskoj književnosti XIX. i poč. XX. stoljeća*, Zbornik Rijeka, MH, Zagreb 1953, str. 501.

³ Isto.

ovako naprečac izjavi i liši bana svih dostojanstva i preimućstva i snizi na prosta činovnika, ja onda velim: finis Croatiae. Nego ako naši neprijatelji misle, da će moći zapjevati: Hrvatske je nestalo, ja velim i Još Hrvatska ni propala, Hrvatska će još bolje napredovati i živiti na razvalinah neprijatelja svojih."⁴

O djelovanju vlade i vladinih zastupnika imao je prilično nepovoljno mišljenje, smatrajući da saborsku većinu tvore oportunisti i ljudi koji nemaju nekoga čvrstoga stava niti znanja o pojedinim važnim pitanjima. Dana 12. srpnja 1884. ironično je dobacio vladinim zastupnicima: "Kada bi došao (t.j. ovamo) Sv. Petar, nadahnut sv. Duhom, koji je pet hiljada slušalaca na vjeru obratio, kada bi došao sv. Antun paduanski, pred kojega su ribe u moru izletile, da ga slušaju, nijedan se Vas ne bi uvjerio o nevaljalosti predloga vladina o kom se radi." Raspravljalo se, tada, naime o problemu sudstva. Govoreći pak o tadašnjim društvenim pojavama u Hrvatskoj 16. lipnja iste godine Pilepić ističe sljedeću opasku, aludirajući na nepoznavanje naravi socijalizma:

"Vi gazite zakon, vi ne čete da branite zakon, popuštate svagdje. Što hoće socializam? On hoće, da se zakon zatara i uništi. On hoće: što je moje, da je tvoje, a što je tvoje da je moje. Socializam hoće, da se svatko odrekne svoga prava. - Vi ste, dakle, gospodo, počeli na državotvornom polju tjerati socijalizam, vi naš siromašni narod tjerate do socijalizma. Vama su se, gospodo, pomutili pojmovi i po tom nije od Vas očekivati dobro."⁵

Tijekom 1883. i 1884. bio je svaki put isključen iz sabora na osam dana. Godine 1887. nije se ponovno kandidirao za narodnoga zastupnika, vjerojatno radi uznapredovale svoje bolesti. Umro je u Rijeci 13. travnja 1890. godine.

2.

Dr. Fran Pilepić pripadao je krugu sljedbenika i bliskih prijatelja slavnoga filologa Frana Kurelca, zajedno s Ivanom Dežmanom, Marijanom Derenčinom, Ivanom Fiaminom, Ivanom Črnčićem, Franjom Račkim, Budom Budisavljevićem i Lavoslavom Vukelićem. Budisavljević pripovijeda da su Dežman i Pilepić, studirajući u Beču (od 1862.), "žarkom besjedom prenosili književnu diku Franovu". U svojim su pismima Kurelčevi nekadašnji učenici također vrlo visoko cijenili svoga učitelja. Kurelac je Dežmana i Pilepića zvao "moja dva Rečana", dometnuvši još Dežmanu pridjevak "slave gojenče i slovinstva pitomče". Najveća bi radost za Kurelca bila kada bi se njegovi *discipulusi* i u književnom i u javnom radu držali pisanja pravila njegove "riječke škole". U pismu datiranom 14. studenog 1862. Kurelac iz Đakova kaže Budisavljeviću da se Pilepić odrekao njegovih pravila kao i Marijan Derenčin.⁶

⁴ Vučetić, nav. dj.

⁵ Isto.

⁶ V. Antić, nav. dj., str. 488-9

U rukopisnoj ostavštini Frana Kurelca, pohranjenoj u Arhivu HAZ-u, pronašao sam dva pisma koja je Pilepić iz Beča uputio svome najdražem učitelju u Đakovu. Prvo je datirano 6. studenog, a drugo 7. prosinca 1861. godine.⁷ Prožeta iskrenom osjećajnošću i dubokom duhovnom privrženosti, stilski brižljivo dotjerana u pravoj kurelčevskoj maniri, ova su pisma autentično lirsko svjedočanstvo o riječkim studentima u Beču, o njihovim radostima i tugama, o nemirnim putovanjima i dilemama, o veselim đačkim soarejama, na kojima se ispijaju nebrojene zdravice u čast dičnoga starine iz Bruvna na Krbavi. Te Pilepićeve mladenačke oglede, radi njihove izuzetne dokumentarne vrijednosti, prenosimo ovom prigodom u cijelosti.

a)

Mili i predragi učitelju!

Neverna Rieka Vam omilila a bog si zna je li Vam prostrana i široka Slavonija obiknula! Vi ste teško Rieku ostavio, jer u Rieci Vaše je dječice; Vaše sjeme ondje klija; a poraste i razgrani se koje stablo.

Eh koliko i koliko put s mojim drugom, milim Dežmanom⁸, žalio sam da Vas nam nejma, da nemožemo slušati Vašeg nauka koji je uvijek ljek bio našim dušam, a osobito ove godine nam ga trebalo, da manje čutimo ove sramote i grdobe, koje se našem narodu činile. Poznata Vam stvar dakle netreba ni naricati, a nije me ni volja, jer još bimi po glavi veselo društvo koje se sinoć spravilo da slavi uspomenu Havličkovu⁹. Sinoćnog večera nebi izmjenio celom Riekom, nemislim zemljom, svaki pedanj naše mile domovine mi drag i mio, no niklim riečkim žiljem.

Koliko se napitnic izpilo, duga bi čitulja bila, da ih nabrojim, bila su mnoga "pia desideria"¹⁰ koji budu jednom istina. Kakova je "pia desideria" živahna, krepka slavjanska mladež mogla sinoć imat, to Vam puštjam da im se domišljate. Kad sam pri ovakovim pirnim stolom, dopustite da Vam "reško dete" što vesela i ugodna iz Rieke javi.

Jednog večera dodjem Vam ja u društvo, gdje mi više tudji duh nego naš mirisio; a ja po mojoj /s Vašega vinograda presadjennoj/ navadi posdravim društvo kako me majka naučila.

To se zna da "Traditoreu"¹¹ nisu htjeli odzdravit, kako treba ali jedan, po licu ali ne po čudi, mi poznat mladić, odzdravi mi srdačnim "zdravo" i "Bog Vas poživio". Ja se začudim jer se tomu nadao nisam.

⁷ Arhiv HAZU, Zagreb, XV 8/D1 241 i 241. Ostavština F. Kurelca.

⁸ Ivan Dežman (Rijeka, 1841.-Zagreb, 1973.), liječnik, leksikograf i pisac.

⁹ Karel Havlička-Borovski, glasoviti češki političar i javni radnik. Fran Kurelac bio mu je učitelj hrvatskoga jezika i prijatelj.

¹⁰ Pobožne želje, puste želje (lat.).

¹¹ Izdajniku (prema tal.).

Odma zametnuo se srdačan razgovor, te upoznah se pobolje s našim mladićem. On mi pripovedao da je učio godinu dana u Mletcih graditeljstvo i da ondje naučio svoje ljubiti videć kako to ini sviet čini. Da mu i za ime znate, velju Vam, to je mladi Bakarčić, ali ne starine našega Joška, nu neki drugi¹². Stante pede se pobratimo i u naše kolo ga uvedoh. To je meni bilo što umornu putniku u Sahari zdenac pun bistre i hladne vode.

Medju ostalim on mi mnogo govorio o svojem prijatelju Doneganiu¹³, takodjer Riečaninu, koji do osam godina u Mletcih kiparstvo učio i vrstno izučio. Vjerovao sam da i naš Donegani naši ćuti, ali da uprav gori, ko moj mladi Bakarčić, nisam mogao vjerovati.

Hajd sad dakle mojemu Dežmanu da mu pripovjedam što sam čuo i što sam vidio, te odma pohodismo i Donegania. Kolika bi nam radost i veselje, kad nas Riečanin, škole svoje proučiv u Vlaškoj¹⁴, čistim štokavskim narječjem pozdravi i drag i mio razgovor zametne!

Toga dana ništa mi iz pameti moje neizbije, jer na Rieci riedko se takvo što događa. Proplakao sam od mila, kad nam on pokazao čto je on učinio za spomenik pokojnoga našega bana¹⁵. U tom poslu ne mogu ja suditi ali Vam velju da na onoj osnovi vidi se da Donegani naši ćuti i misli, jer ko naši nemisli nemože ovako našega Bana shvatiti kako je shvatio.

Dopustite mi da i ja koju o toj osnovi rečem.

Kad se iz Zagreba razglasilo da bude natiečaj za spomenik pokojnoga bana raspisat, biaše naš Donegani u Mletcih, gdje takodje pokojni brat Gjurica boraviše, ovaj poznavajući dobro Donegania natucne mu da se i on ko domaći sin s tudjinci natieca.

To mu nebi gluho čut, te lati se on posla i radio je srdcem i duhom. Kad već on na polu gotov stigne mu pismo Neustädtera¹⁶, predsjednika odbora, gdje se on

¹² Nije, nažalost, poznato o kojem se Bakarčiću radi. "Joško" Bakarčić bio je pak tadašnji imućni riječki veletrgovac i član Narodne čitaonice.

¹³ Vatroslav Donegani (Rijeka, 1836.- Đakovo, 1899.), kipar. Školovao se u Veneciji na Accademia di belle arti. Po narudžbi odbora za podizanje spomenika banu J. Jelačiću izradio je model, ali je izradba spomenika povjerena bečkom kiparu A.D. Fernkornu. Za trud oko izradbe modela J.J. Strossmayer dao mu je naknadu i potporu za nastavak školovanja u Rimu, smjestivši ga u Zavod Sv. Jeronima. Stanovito je vrijeme boravio i u Rusiji. Godine 1867. Strossmayer ga je pozvao iz Rima u Đakovo da nadzire gradnju katedrale i kamenolome, a zatim mu povjerio i kiparske radove na ukrašavanju oltara i propovjedaonice. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3, Č-Đ, LZ "Miroslav Krleža", Zagreb 1993, str. 519.

¹⁴ T.j. Italiji.

¹⁵ Josip Jelačić (1801.-1859.), ban hrvatsko-slavonsko-dalmatinski i riječki guverner.

¹⁶ Josip Neustädter (1796.-1866.), barun i austrijski podmaršal. Ratovao protiv Napoleona. Godine 1848. služio bana Jelačića. Pisac opširne Jelačićeve biografije. Njegovi memoari su izvor za zbivanja u Hrvatskoj 1848./49.

pohvaljuje i nuka da dalje radi jer caeteris paribus domaćem sinu bude prvenstvo. Kako se iz Neustadterova pisma vidi Jelačić je odboru javio da naš Riečanin o osnovi radi. Kad je osnova bila gotova javi Donegani odboru i pitao kad dodje do natječaja - na to pismo dobio odgovor: Odbor je odustao od natječaja. A sada odbor ostavio Donegania na cedilu.

To se zna i u taj posao morao Svaba¹⁷ svoj nos zabost da se može sviyeti hvalisati kakovu on kulturu barbarima donio. Neka i jest Fernkorn¹⁸ umjetnik na glasu, ali nam je tudji csojek; on učini nam Bana po komandi svoga gospodara ko Generala austrijskog; a ne ko narodna covjeka koji bi bio sto put za svoj narod krv prolio. Kad nisam jošte za Donegania znao, želio sam da ne daju banu spomenika dok nebi hrvatska koja ruka u medo duh banov aliti urezati znala.

Ne žalim tu u ovom poslu toli prijatelja koliko bojim se da nebi vrag na nas prstom pokazivao i govorio nam, da smo jošte nezreli kod umjetnosti neznamo cieniti jer svoje mladiće ovako zapušćati reći će uzet mladiću srce i ljubav. Donegani odveć pametan da bi zato volju bio izgubio.

Ja bi Vas molio da Vi izposlujete, ako bi ikako moguće bilo, kod velikog našega Mecena¹⁹, kojim i najveći narod imao bi se dičiti i ponositi, da bi se Donegania pozvalo da pošalje svoju osnovu u Zagreb, da ju dobri sudci rzsude i da dobije bar pohvalu od koje god strane. Osnova bi se mogla namestiti i u narodnom domu ili gdje drugdje. Šulek²⁰, kad biaše na Rieci vidio je djelo i obrekao nam svim o tom poslu u Zagrebu raditi i komu po koju prigovoriti.

Ako se ne varam Preuzvišeni²¹ bio lanjske godine dve godišnje podpore odredio za mlade umjetnike, nebi - li mogao dobit jednu i Donegani jer kani poč u Rim ali nema sa čim odveć.

Ja čekam dan na dan da dobijem po koji zalogaj, ako ne baš "Tumač" bio gdje bi se nasititi mogao a Vi dajte nam Agrikolu²². Što bude s knjigami koje jošte razprodao nisam? Pišite i komu i kamo treba novce dopraviti. Ja sam na sreću pisao te bojao sam se ako i malo novac priklopit.

Odavle sve Vas pozdravlja a osobito Vaš Dežman, učinite nam veliku radost i veselje ako nam se oglasite.

Budite nam zdrav, a bog dao da Vaše djelovanje u prostranoj Slavoniji boljim plodom urodilo nego na nezahvalnoj i obiesnoj Rijeci.

¹⁷ Pogrdan izraz za Nijemce i Austrijance.

¹⁸ Anton Dominik Fernkorn (1813.-1878.), austrijski kipar, autor brojnih konjaničkih spomenika (Beč, Zagreb) i portretnih poprsja.

¹⁹ Josip Juraj Strossmayer (1815.-1905.), đakovački biskup, političar i poznati dobrotvor.

²⁰ Bogoslav Šulek (1816.-1895.), polihistor i narodni preporoditelj.

²¹ Strossmayer

²² "Život Julia Agrikole" Frana Kurelca. Djelo je 1899. po autorovu rukopisu i prijepisu za tisak objavio Milivoj Šrepeš.

Primate mil i srdačan pozdrav Vašeg

Beč 6/11 61

*zahvalnog djaka
Fr. Pilepić m.p.*

Oprostite ako nisam počesljan i ugladjen kako treba; a gdje napisato sve ili sto itd. mislite da je vse ili što itd. Recimo koju²³ mi jako srcu prirasla a još više Šime.²⁴

b)

Mili moj učitelju!

Isti dan, kad sam Vam pismo u Djakovo odpremio, sjedoh u kola te hajd na južnu željeznicu, po leti preko Štajerske i Kranjske na Rieku; a iz Rieke vuči se u Trst; a iz Trsta daj brodi u Dalmaciju. Obišao sam Zadar, Šibenik, Split i doplivao čak do Hvara i Visa, odakle istim putem i na isti način vratio sam se na Rieku; gdje odpočinuh tri dana, pak marš u Beč. Došav u Beč nadjem Vaše mi milo i premilo pismo, koje me svojih šest dan čekalo, i to Vam uzrok što Vam nisam odma odgovorio. Da sam pred Vami za stalno za dvoje me zapitaste. Prvo bi bilo: Pošto ti sada u Dalmaciju; a drugo čto si ti ondje vidio.

U Dalmaciji imao sam mišiu /nu ne pomislite na kakovu vertrauliche Mission²⁵ akoprem toga dana danas svaki čas bivasi, moja je bila trgovačka. Bilo mi je proučiti trgovinu dalmatinsku a trošak namirio trgovac, počten Čeh, koji nakanio ondje nekakovu fabriku utemeljiti.

Čto sam ondje i kako opravio, javio sam već svomu gospodaru; zatim baš sada Vi ne hlapite, dakle kako rečeno dobro sam obavio.

Čto sam pak ja za svoju torbicu u Dalmaciji vidio? Svačta. Vidio sam ljudij; Vlahov²⁶ nekoliko i mnogo volov, potaljančeničnikov nekoličinu i mnogo mul i magarac, poturic i činovnikov (pretori, capitani, direttori i vrag si ga zna kako se još djele) i plodne zemlje i velikih broda; planin i mora; otok i trabakul; vina i silu božju kamenja; cilandar i opanak; popov i svake vrsti Vojnikov; fratar belih i crnih i žen i djevojak. A tko bi vse nabrojio?

Tuste Vam volove doganjaju iz Turske; Vlasi se naselili iz susjedne Vlaške te slabo im ide u bogatoj Dalmaciji. Ulje, vino, voda, poturice i ostalo niče kod kuće.

²³ F. Kurelac, "Recimo Koju", Prettner, Karlovac 1860.

²⁴ F. Kurelac, "Pokorni I Mnogi Ini Psalmi Davidovi" (po Šimunu Budineu), E. Rezza, Rijeka 1861.

²⁵ Povjerljiva misija (njem.).

²⁶ T.j. Talijana.

Istina mi je reć, srce me bolilo gledajuć i motreć neotesanost i divljačinu našega naroda. Joj meni, kako lažu ljudi govoreć da smo gostoljubivi! Stranjski čovjek, dodje Vam u Dalmaciju, čisto slavjansku pokrajinu, pak miesto da mu se ljudi do tal poklone i da ga počaste, oni ga porobe, svuku i prikovaju, tad nad njimi gospoduju; rječju bude im rob i sluga.

Eh znate, to je jednom tako bivalo, kad su dapače dalmatinci po moru i po kopnu Morili i robili i ljudskim se mesom hranili. Koliko su oni turskih glav odsiekli i mletačkih galij zapalili. To su bili lupeži i lopovi! Nu bog im se smilovao i poslao im čovjeka po imenu Muhlić Pletikosa, koji bi im pomogao. Nu on nije ništa učiniti mogao, mučan i ogroman mu biaše posao, misli i misli, kako bi on ovakove divljake usrećio te smisli, da je dobro i vraga kadkad na pomoć pozvat. Vrag se pokumi s mojim Muhličem Pletikosom i počeše sjedinjenemi silami dan i noć misliti i snovati o sreći i dobru napredku. Čemu se oni nedomisliše i kakovu oni sreću već osnovaše. Do deset godin med i mljeko bi uz putu proticalo, ali "gdje sreća neće, više put nesreća večera"! Tako Vam se i tu dogodi. Čovjek je čovjek, neće nego svoju staru navadbu, makar i zla bila; a često ljubi više svoju staru ostarjelu i prikrpanu haljinu nego novu. Ta obično se veli: "novim haljinam djeca se vesele". To se zna naše poslovice nevaljaju (nisu witzig²⁷) pak nevalja i to jer ne veli istinu; kad upravo u Dalmaciji nepametna djeca pita stare podrezane haljine; želi svoje stare zle navadbe; štifleke ju tište, frak joj neprestan po neljubi repinu; cilindar sunašce božje joj krade; naočalim nemože priviknut jer joj bistro živo i zdravo oko - ona hoće: crljenu kapu; lahke opanke; prsa otvorena; dugačku pušku; te letit od brda do brda; plovit od otoka do otoka; u gori divlju zvjer streljat a na moru u svojem čamcu ribice lovit. Neće podnipočto visoke i duboke kubure, ma da ju ubiješ, nu hoće svoje proste pjesme, neslane poslovice, bljutave zagonetke, zlobne, divlje i škodljive običaje. Ima ljudi koji viču: za ljubav božju, sviet se pokvario! To je napredak 19toga stoljetja?! Propadosmo!

A u Dalmaciji se je mnogo i mnogo narod pokvario; i zato Vam vsi koje crvene kapice nose; (a to je velika većina, čista slovinska krv) k tomu skoro vsa mladež, knjigom i nauci se baveća a u Padovi ili u Beču boraveća. Nu za čudo veoma pokvareniji su Vam Padovanci nego Bečlije. Čisti, krotki, ugladjeni, učeni i pobožni jesu: A koji? Nebi znao reć. Vidjet ih ni, ali ipak čut ih je. Nu i oni čute već, da ako se nepokvare, a nadalje u svojih kriepostih napreduju, zlo im bude; jer misle jagnjetu med vuci nije dobro: dakle treba i nam svuč jagnječju kožu i navuč vučju, da ih vuci ne razderu. Nu što ćete te preveć čvrsti u svojem dobru a njihova dobra čud neda im zla činit. Znate načinju se i brane proti ovakovoj pogibelji sa svim svojim ritami, zato oni gledaju mlade vučiče, što u njihov tor dolaze, u jagnjeta preobrate; nedaju im ni pogledat u vučju dlaku, čuvaju i brane ih da bude vierne sluge dobra gospodara. Ini vele, koji dobro žele nastojati imaju da i željeno dobro

²⁷ smiješne (njem.).

postignu bilo to na ovaj ili onaj način; to je vse jedno. I tuj im sreća i vrag mnogo pomaže, jer zbilja vučići, koji god kuće ostanu jesu Vam krotka jagnjeta; suni ga simo, suni ga tamo, to im je vsejednako. Naučni su poslušat bez prigovora "Ad majorem Dei gloria et culturam promovendam"²⁸. Ali sila nigdje mnogo vriedi a ovdje najmanje. Kad Vam ovi mladi janjci med vuci dodju, grohotom im se dva puta nasmiju te domisle se oni odma čemu su, te svuci jagnjeću haljinu pa hajd med vuke.

Dan za dan ide Vam tako u Dalmaciji ni bolje ni huje; što pak bude stoga? Vederemo²⁹. Svakako za desetak godina mnogo drugačie. Tko je gori, bude doli, a tko dole dodje gore.

To Vam je kratko što sam u Dalmaciji vidio; a ako mi bog da jednom s Vami sastati, bude čega do noći i preko noći pripovjedati.

Da kratak budem, nemogu Vam opisivati (da istinu rečem, nisam kadar) kakovo veselje učiniše Vaše premilo pismo meni i mojemu kumašinu Ivu. Odma javih ugodnu viest našem prijatelju Doneganiu, koji pun radost i veselja odma i odgovori. On mi reče, da nezna kako bi Vam i premilostivomu biskupu pristojno se zahvalio; jer sada s njegovom pomoćju izpunjena bude njegova najgoruća želja, to je, da mu se djelo prosudi i da u Rim podje, da ondje stare vještake prouči. On me zamolio, da Vam pišem i da Vas zaprosim da Vi biskupu rečete, da je potrebito samomu poč u Zagreb, osnovu namestit i popraviti ako bi se što putem pokvarilo. Odma kako mu na odgovor od Vas ili od mene stigne podje s osnovom u Zagreb a odanle u Rim.

Mili i ljubljeni moj učitelju! Nikada Vam se pristojno zahvalim, za onu duhovnu hranu i piću što mi kroz tolike godine pružaste; a sada tim manje što ste pripomogao istomu našem Riečaninu i telesnu hranu pribavit, da se uz nju duhovno lakše nabavi, da nam bude na čast i slavu i bar nešto doprinese da otaremo malo po malo ljagu, koju nam "i grandi ungheresi, veri patrioti fiumani"³⁰ priljepiše. Deder nagovorite (po Vašu) biskupa da dozvoli Doneganiu u Zagreb poč nek se ondje s našimi ljudi upozna, pak nek rastu rogovu Riečanom; reku onda: "Anche questo že anda al diavolo."³¹ A čude se čude se i nemogu se tomu prečuditi da mi vse, što više u tudjemu svietu bivamo, vse pokvareniji se vratjamo. Ta ovih feriah reče mi nekakov silan Ungarez: "Ma čuju gospodine kako je to, da oni vsako leto su huji; ča je va Beču kakova hrvatska škola? Preja su barem po reški govorili, a sad nete drugo nego ono zato i tvrdo hrvatsko. Dunke³² vse hrvatski?"

²⁸ "Na veću slavu Božju i promicanja kulture" (lat.)

²⁹ Vidjet ćemo (tal.).

³⁰ "veliki Mađari, pravi riječki domoljubi" (tal.).

³¹ "I ovaj je otišao dovraga" (tal.).

³² Dakle (tal.).

Raspito sam odma za Vaše ličko janje (a više put sam se s njim već zabavljao) i k meni ga pozvao na Soiré³³. Kakova vruga mogu hrvatski djaci u Beču soiré davat? A bilo je baš pravo hrvatsko Soiré. Imali smo "nadevenih olit"³⁴ što mi majka na Rieci dala da u Beč sobom ponese; bilo je tuj grobničkoga sira, domačega pršuta, škurinjskih jabuk, bodulskih smokav, samo falilo nam dražkog vina i volovskog kruha. Pjevale se naše pjesmice i napijalo se i nazdravljalo vse po krapinskih varaždinskih i slavonskih statutih. Duga bi čitulja bila pojedine napite napomenuti. Polak zaključka naše velike skupštine mi je Vam priobčiti da smo napili mužu, koji je prvi bogatiju i milinu našega jezika mladim Riečanom odkrio; a da vam ne živu dali mu viernu drugaricu "Slovnicu vseslovinčicu". Napitnica biaše srdačna a još srdačnije skupština unanimiter zaori: da nam Bog poživi na mnoga leta našega najboljega hrvatskoga filologa. Primate dakle dobrim srcem što Vam mlada srdca žele.

Tretoga ovoga meseca bila je mala skupština i to u Jelačićevoj kući. Predsjedio njoj Frane Jelačić³⁵, pravi graničarski, vješt učen i razborit mladić, pun duha i ljubavi prema vsemu što je naše. Tetka mu hrvatsku tuku poslala da hrvatski svoj imendan proslavi. Dežman biše perovodja a ja Publikum. U miru i božjem blagoslovu blagovašmo ono čta nam bog da i tuj se napiljalo a skoro vse napitnice na našega godovnjaka svodile. Pri našoj gostbi napomenusmo i dalekoga našega imenjaka, spominjali se kako bi nam se srce razigralo a krv ugrijala da nam je uz njega sjedit. Pilo mu se na zdravlje i vsako veselje, da bi mu Bog dao ugledati plod sjemenu što ga on u mlada srdca posijao. Da budu djaci jednom dostojni svoga vrloga i ljubljenoga učitelja! Napomenusmo jošte čemu se mi nadamo ako mu samo bog zdravlje produlji. Čekamo Budinićeva Tumača³⁶ a ufamo možebit i rječnik ugledati! Daj bože! Pak se tuj, vse u maloj sobici, i drugomu imenjaku napilo, koji je možebit uz Vas onaj večer sjedio. Napitnica biaše pobožna jer nam je On u novije doba dostojno odkrio i raztumačio svetinju naših pravic i slavu naših kraljev i banov; počastio je i proslavio naše slavjanske svete poslanike! Da ga bog poživi na čast i diku našega roda.

Koliko možemo Glasonoši³⁷ vjerovat da su Vaši akademički govori pod tiskom; bude li tuj i Agrikola? Vi me pitate ima-li u Beču koga, koji bi po vremenu književne novine izdavao? Ja bi sudio da bi tomu poslu vješt i sposoban bio mladi Jagić³⁸, što

³³ Domjenak.

³⁴ Neka vrsta domaće kobasice.

³⁵ Franjo Jelačić (1839.-?), nekadašnji polaznik riječke gimnazije i Kurelčev učenik rodom iz Brinja. Studirao je u Beču slavensku, grčku i latinsku filologiju. Sredinom šezdesetih godina 19. stoljeća i sam je službovao na riječkoj gimnaziji kao profesor hrvatskog, njemačkog i matematike.

³⁶ F. Kurelac, "Čast i čest na ukaz iz 'Tumača'" (Književnik, 1865.). Nedovršeno djelo.

³⁷ Karlovački list.

³⁸ Vatroslav Jagić (1838.-1923.), znameniti hrvatski slavist, autor djela i rasprava o staroslavenskom jeziku, hrvatskoj i srpskoj književnosti, slavenskoj sintaksi i drugim pitanjima poredbene slavistike, povijesti slavenske filologije i. dr.; izdavač i komentator mnogih starih slavenskih spomenika.

već sada potvrđeni profesor na Zagrebačkoj gimnaziji, a po vremenu bi tomu poslu i naš Jelačić vrstan bio. Uz jednog ili drugog dragovoljno vsa slovinska mladež bi pristala. Ded popitajte malko za Jagića, a ako do Zagreba podjete lahko Vam bude ga nagovoriti. Dobar je i grčki i latinski filolog uz staroslovjenštinu. A upravo takova nam treba!

Eto me na koncu, sad mi je svršiti akoprem bi rado još produljio. Sad Vas molim, da ko do sad i nadalje skrbite mi za Donegania i da mi se oglasite. U napred mi se već veselimo Vašemu pismu; znate da vsako Vaše slovice nam je milo i drago. Moj čačko³⁹ srdačno Vam odzdravlja a još Srdačnije Vas pozdravlja.

Vaš zahvalni učenik

Fr. Pilepić m.p.

U Beču 7/12 61.

P.S. Oprostite ako Vam čitanje mojega pisma muke zadaje. Rado bi bolje i pisat i slagat da umijem.

Pilepićeva pisma Kurelcu odišu iskrenim oduševljenjem i dubokim poštovanjem prema nekadašnjemu učitelju. U njima ima autentične atmosfere i specifičnoga raspoloženja koje se tada moglo osjetiti u riječkim građanskim klubovima. Atmosfera je u njima već uvelike bila ispunjena nacionalnim nesuglasticama. Iz prvoga pisma može se razabrati da je Pilepić posredovao kod Kurelca oko prihvaćanja Doneganijeva rješenja za spomenik banu Jelačiću. Nažalost, posao je bio prepušten austrijskome kiparu Fernkornu.

Ljubav prema vlastitome jeziku i narodu koju je Pilepić, zahvaljujući Kurelcu, ponio iz gimnazijskih klupa, slijedit će ga i za njegovih studija u Beču. Drugo pismo koje Pilepić upućuje svome nekadašnjemu učitelju iz Beča zanimljiva je kombinacija duhovita putopisa po Dalmaciji i dnevničkoga zapisa o studentskim zabavama naših đaka u austrijskoj metropoli.

3.

Giosué Carducci (Valdicastello, Toscana 1835.- Bologna, 1907.), najveći je predstavnik talijanske lirike u prvim desetljećima poslije ujedinjena Italije. Dugi je niz godina vodio katedru talijanske književnosti na Sveučilištu u Bologni, razvijajući sjajnu profesorsku, kritičarsku i odgojiteljsku djelatnost. Slavljen kao službeni pjesnik *Treće Italije*, svoj jednostavan i radin život zaključio je postigavši najveća priznanja u domovini i inozemstvu (Nobelova nagrada, 1906.). U lirici se Carducci okretao uzorima talijanske i antičke klasične književnosti, evocirajući poganski duh drevnih stanovnika Italije i slaveći napredak čovječanstva u svom stoljeću. Pisao je stilom "modernoga klasicizma" koji nalazi svoj odjek i u hrvatskoj književnosti.⁴⁰

³⁹ Otac.

⁴⁰ *Povijest svjetske književnosti*, knj. IV, Liber-Mladost, Zagreb 1974, str. 174.

Živahan polemičar i strastven kritičar, Carducci je nosio u sebi duboku vjeru u odgojnu moć pisane riječi koja u humanističkome smislu čovjeka može učiniti boljim. U svojim se kritikama i studijama oslanjao na povijesne metode, temeljeći ih na filološkim raščlambama, tražeći smisao ne samo u utvrđivanju činjenica nego i njihovom jasnom objašnjavanju. Radom u arhivima i knjižnicama, pružao je veličanstven primjer znanstvenoga strpljenja, erudicije, postojane vjere u univerzalne, nacionalne i svjetske istine, pobuđujući duboko i iskreno štovanje svojih suvremenika. Bio je jedan od posljednjih autentičnih učitelja talijanskoga i europskoga humanizma. Pozdravljali su ga i slavili mnogi naraštaji, zadojeni njegovim svjetlim kulturnim i civilizacijskim idealima.⁴¹ Svojom karizmom predvodnika mladih generacija, svojom jednostavnošću i sklomnošću, beskrajnomo radišnošću, dosljednom kritičnošću i intelektualnim poštenjem, u mnogo je čemu podsjećao na Pilepićeva voljenoga učitelja Frana Kurelca.

U svojoj dvadeset i četvrtoj godini (1860.), povodom sicilijanskog ustanka i Garibaldijeva pohoda na Siciliju, Carducci je ispjevao pjesmu pod naslovom *Sicilija i revolucija*, kojom se ujedno zaključuje zbirka njegovih mladenačkih pjesmotvora *Juvenilia* i u kojoj Hrvata naziva "bratom". "Tada ljuti republikanac Carducci počinje veličanjem rata za oslobođenje zanosnim pozivom pojedinih krajeva Italije, punim historičkih reminiscencija, - oduševljen slavljenjem Garibaldi-a, koji podsjeća na pojedina mjesta Manzonijeve ode u smrt Napoleona."⁴² U posljednim se kriticama Carducci obraća i drugim tada potlačenim narodima. U prijevodu Rikarda Lenca ti završni stihovi glase ovako:

*Od Karpata brjegova do Drave,
Pa od Bosne do tesalskih vrha,
Visle robinje jauk gdje se čuje,
Sa Balkana gdje s' ozvanja plač,
Nek u ljubavi velebnom plamu
Buknu skroviti gnjevi duhova!
Ded potlačeni ustante puci;
Ruke pružite složne za boj!
S hridi, egejsko more što lome,
S visa orlovi gnijezdo gdje viju,
Braćo Grčke k Pireju, k Pireju!
Protiv Az'je Temistokle 'e tu!*

⁴¹ E.M. Fusco, *Scrittori e idee*, Torino 1956, str. 122-3.

⁴² R.L. Riečanin, *Pabirci o talijansko-hrvatskim odnosima u XIX. stoljeću*, Obzor, 3. 1936.

Stani, Srbije, kosovskim poljem

Sjena Lazara velja se diže;

Gle iz urvine kraljević skoči,

Markov šarac zarzao je, čuj!

Koplje, koje ti daše Korvini,

strgni s očinskih dveri, Madžare,

Na svog vranca se konja sad vini,

Dana slobodnih k borbama hajd!

Posred stada, što oskudno, b'jedno,

Pljačkaš Habsburg ostavio ti brate,

Zašto plačeš svoga sina, Hrvate,

U Ital'ji koj umrije mlad!

Protiv onoga sve što nas davi,

Koji krvlju se pase nas sviju,

Mačem pravice, ljubavi, vjere

Svi oružani dižemo se sad.

A ti, mržnjama, tugama svrhu,

Ratna zubljo raspali sve kraje!

Jedno srce i zavjet, klik jedan:

Tudjina tlačitelj nikada već.⁴³

O tome za izraz 'fratello croato', kojim se toliko oduševio mladi Vladimir Nazor, da je poljubio stranicu na kojoj to bijaše otisnuto, nije bio tek puka retorika ili konvencija, svjedoči i pismo koje Carducci mnogo godina kasnije upućuje iz Verone 2. veljače 1883. godine riječkome odvjetniku dr. Franu Pilepiću. U izvornome obliku tekst Carduccijeva pisma Pilepiću glasi ovako:

Pregiatiss. Signore

Ch'io fossi sospeso dall'ufficio d'insegnante furono desiderii, vani sinora, degli austro-ungarici di Roma. Vero é che in Bologna fu iniziato processo contro me, il Saffi, il Guerrini, il Ghelli, come presidente, vicepresidente, segretario ecc. ddun comitato che proponeva una memoria all'O.

Duolmi di non poter leggere ciò ch'Ella mi mande, né ora vi c'e in Bologna persona che sappia interpretarmelo. Ella forse conosceva che mi mando una

⁴³ Isto.

traduzione croata dell'ode al generale Garibaldi⁴⁴. La prego a partecipare a quel Signore ed ad accogliere per sé e per tutto i bravi cittadini di Fiume, i sentimenti della mia gratitudine e del mio affetto di voti piú sentiti per cotesto nobile popolo, del quale io credo essere stato dei primi a ricordare agl'italiani la fratellanza.

Se Ella volesse darmi qualche indizio su le idee che é bene siano conosciute in Italia, io avrò modo di far pubblicare in qualche giornale piu libero.

Scusi la tardata risposta. Ero assente da Bologna, a cui mi restituio in breve.

Con grato animo me

Le aff.

dev. eff.⁴⁵

Giosue Carducci

Verona 2 febr. 1883.

all'ill. signore

dr. Fr. Pilepić

avvocato

-Austria-Ungheria-Fiume-⁴⁵

Spomenuto Carduccijevo pismo Pilepiću u prijevodu Rikarda Lenca na hrvatski glasi ovako:

'Velecijenjeni gospodine,

Da budem dignut sa službe učiteljske, biše, do sada puste, želje rimskih Austro-magjara. Istina je, da je u Bologni zapodjenut postupak protiv mene, Saffi-a, Guerrini-a, Ghelli-a, kao predsjednika, podpredsjednika, tajnika itd. odbora, koji predlažeše spomenik O-u (Oberdanku, op. R.L.).

Žalim, da ne mogu čitati, što mi poslaste, nit ima sada u Bologni lica, koje bi mi ono umio protumačiti. Znat ćete možda, tko mi je poslao hrvatski prijevod ode generalu Garibaldi-u. Molim Vas, da priopćite onomu gospodinu, i da primite za sebe i za sve vrle građane riječke čuvstva moje harnosti i moje ljubavi i najdublje osjećane želje za taj plemeniti puk, kojega sam bratinstvo, jedan od prvih spomenuo Talijanima.

Kad bi mi htjeli natuknuti štogod o idejama, koje bi bilo dobro, da budu poznate u Italiji, mogao bi ih priopćiti u kojem slobodnijem listu.

⁴⁴ Riječ je o Augustu Harambašiću koji u to vrijeme živi na Sušaku kao suradnik pravaške "Slobode" i urednik "Hrvatske vile".

⁴⁵ DAR, RO-27, kut. 14, Ostavština Rikarda Lenca, Ms I-78, 1. Dopis G. Carducciya upućen dr. F. Pilepiću.

Oprostite zakašnjeli odgovor. Bijah odsutan iz Bolonje, kamo ću se doskora povratiti.

Zahvalne duše ostajem Vam

usrdno od.

Giosue Carducci v.r.

Verona, 2. velj. 1883.

presvjet. Gospodinu

dru Fr. Pilepiću

odvjetniku

Austria-Ugarska

Rijeka⁴⁶

Carduccijevo pismo upućeno Pilepiću svjedoči o tome da se iz Rijeke još osamdesetih godina devetnaestoga stoljeća vodilo političko i kulturno dopisivanje s istaknutijim Talijanima. Na jednoj strani Carducci, uvjereni Mazzinijevac i demokrat, Talijan koji bratski suosjeća s malim i obespravljenim susjednim narodom, s druge je Pilepić, riječki Hrvat i pravaški političar, koji osobno korespondira sa slavnim talijanskim bardom. Porijeklo, tradicije i jezici su im različiti, ali ih povezuje osjećaj zajedništva s "plemenitim pukom" prema kojemu izražavaju najdublje svoje štovanje.

Ulomci iz Pilepićeve korespondencije sa Kurelcem i Carduccijem danas su dragocjeno svjedočanstvo ne samo o postojanju intenzivnih dodira između Kurelca i njegovih sljedbenika, nego i hrvatsko-talijanskim književnim vezama potkraj devetnaestoga stoljeća.

⁴⁶ Isto.

SUMMARY

Irvin Lukežić

PILEPIĆ - KURELAC - CARDUCI: A FORGOTTEN RELATIONSHIP

The article deals with the life and activity of Rijeka's lawyer dr. Fran Pilepić (1838.-1890.), former pupil of Fran Kurelac, and about his relations with famous italian writer and the winner of Nobel prise Giosué Carducci. The text in attach have two letters of Pilepić to Kurelac, and one of Carducci to Pilepić.

Key-words: Croatian literature. Italian literature. Riieka